

ДО ІСТОРІЇ АПЕЛЯТИВАЦІЇ ХОРВАТСЬКОГО ЕТНОНІМА У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

The article deals with the appellative terms and derivatives of the Croatian ethnonym in the French language. Historical, social and cultural factors affecting the evolution of the semantics of the lexeme and its derivatives are considered. Additionally, the morphological adaptation of the word is shown. The chronological and stylistic localization of the derivatives of the ethnonym is indicated.

Key words: ethnonym, appellative, derivative, semantic development, extralinguistic factor.

У статті розглядаються апелятивна лексика й похідні від хорватського етноніма у французькій мові. Приділено увагу позамовним чинникам, історичним та соціокультурним, які вплинули на еволюцію семантики лексеми і її дериватів, а також морфологічній адаптації слова. Вказано на хронологічну й стильову локалізацію похідних від етноніма.

Ключові слова: етнонім, апелятив, похідне, семантичний розвиток, позамовний чинник.

В статье рассматриваются апелятивная лексика и производные от хорватского этнонима во французском языке. Внимание уделяется экстралингвистическим факторам, историческим и социокультурным, повлиявшим на эволюцию семантики лексемы и ее дериватов, а также морфологической адаптации слова. Отмечена хронологическая и стилевая локализация производных этнонима.

Ключевые слова: этноним, апелятив, производное, семантическое развитие, экстралингвистический фактор.

Значеннєвий план етнонімних апелятивів не є достатньо дослідженою частиною лексичної семантики. Інтерес можуть становити як студії груп етнонімів і відетнонімних утворень з метою виявлення закономірностей їхнього семантичного розвитку (у певній мові чи групі мов, за номінативною чи експресивною семантикою тощо), так і окремих етнонімів і їхніх дериватів. Пропоновану розвідку присвячено хорватському етноніму (у формах Croates, Croate, Cravate) у французькій мові з огляду на особливий вплив позамовних чинників на еволюцію семантики лексем. Зазначимо, що слідом за Ю. О. Карпенком і А. В. Суперанською ми відносимо етноніми (назви етнічної групи людей — племені, племінного союзу, народності, нації) до загальних назв (Карпенко 2007, с. 185; Суперанская 1973, с. 205). Поділяємо також думку французького дослідника С. Фруадево щодо належності до етнонімів як іменних, так і прикметникових форм, що стосуються найменування чи означення етносу (Froidevaux 2014, с. 9). У розвідці використовуємо термін «апелятив», який прийнято застосовувати до загальних назв, утворених від власних, на противагу оніму. Разом з тим правомірним вважаємо вживання цього терміну на позначення похідних від етноніма, оскільки етноніми є загальними назвами, які, за словами Ю.О. Карпенка, «дуже тісно пов'язані з власними діахронічно, у своїх генетичних, словотвірних відношеннях» (Карпенко, там само).

1. Представників Хорватії (фр. La Croatie), хорватського етносу сучасна французька мова називає les Croates ‘хорвати’, Croate m., f. ‘хорват’, ‘хорватка’

(перші словникові фіксації знаходимо з 1678 р.). Відповідний прикметник, що означає тих, або те, що відноситься до Хорватії, має ту ж форму *croate* 'хорватський': *Le peuple croate*. *Croate* п. м. уживається також як лінгвонім і означає 'хорватська мова' (1866 р.) (Dubois 1979, с. 461). Семантика лексеми поширюється також на окремі історичні і військові реалії — у XVII ст. словом *Croates* називали військові загони, сформовані з хорватів та мадярів (Larousse 1869, t. 5, с. 558).

2. У лексикографічних джерелах наводиться й формально дещо відмінна лексема *cravate* м. (1649 р.), яку вважають фонетично адаптованою до французької мови формою зазначеного вище *Croate* 'хорват', від хорватського *Hrvat* (Robert 1970, с.376), або ж пов'язаною з нім. діал. *krawat*, літ. *Kroate* 'хорват' (Dubois 1979, с. 461). Представляючи вказану вище лексему *Croate* як етнічну назву, автор «Великого універсального словника XIX ст.» П. Ларус зазначає: «On disait autrefois CRAVATE» («Колись говорили CRAVATE») (Larousse, t. 5, 1869, с. 558). Слово зафіксовано і в функції прикметника, пор.: *régiment cravate* 'хорватський загін', *cheval cravate* 'хорватський кінь', звідки походить еліптичне субстантивоване утворення *icm. cravate* п. м. 'кінь з Хорватії', пор.: *Les cravates sont des chevaux de grand travail* (Larousse 1869, t. 5, с. 456); *Vite, vite, mon cheval; Comment, c'est un cravate* (Littré 1889, I, с. 885).

Лексикографічні й енциклопедичні джерела представляють лексему *cravate*, так само як і наведене вище *croate*, також у військово-історичних значеннях. Так, слово вживали на позначення «з а г о н і в легкій кавалерії й в о я к і в таких загонів, що формувалися з х о р в а т і в, яких наймали у Франції в середині XVII ст.» (Розрядка Л. А.): *M. de Tallard fut mestre de camp dans le régiment des cravates en 1668 à l'âge de seize ans.* (Fonten.) (Larousse 1869, t. 5, с. 456). Зауважимо, що визначення містить військову й етнічну мотивацію семантики слова. Е. Літрре наводить *cravate* м. у значенні 'солдат легкої кінноти до часів Французької революції 1789 р.', не вказуючи при цьому на етнічну семантичну ознаку: *Il fut poursuivi par un cravate (Його переслідував хорват); Je vois fort bien que ce sont des cravates de l'armée ennemie (Я добре бачу, що це хорвати ворожої армії); La crainte des embûches des cravates leur donne l'alarme.* VOITURE. (Страх перед засідками хорватів змушує їх насторожитися) (Littré 1889, I, с. 885). Французький лексикограф наводить також фрагмент тексту XVI ст., де вираз *à la cravatte* ужито як військовий термін на позначення прийому, характерного для тактики наступу таких загонів, пор.: *M. le prince croyant que ce fut toute l'armée qui se retiroit, dit au sieur de Tavannes de pousser à la cravatte [comme des Cravates ou Croates, charger à la tête] avec son regiment, pour tascher d'engager quelque combat,* TAVANNES, *Mém. p. 201, dans LACURNE* (Littré 1889, I, с. 885). Сучасне лексикографічне джерело подає цю лексему як історизм із значенням 'солдат легкої кінноти' (Dubois 1979, с. 461).

Семантика обговорюваної лексеми пов'язана як з етнічним чинником, так і з певними історичними й військовими реаліями XVII ст. Так, на австрійських землях на межі з турецькою Боснією селилися хорватські військові колоністи

(замість платні вони одержували земельні наділи), яких австрійська армія охоче залучала до охорони своїх кордонів. З них створювали загони легкої кінноти, що розміщувалися на флангах армії. Вони були відданими імператору, вмільми у військовій справі, володіли особливою тактикою ведення війни, були хоробрими, але й жорстокими. Крім хорватів, до таких загонів долучалися також мадяри й південні слов'яни. У Тридцятилітній війні 1618–1648 рр. це було справжнє прикордонне військо імперії Габсбургів. За часів французького короля Людовіка XIII за зразком австрійських хорватських загонів такий полк легкої кавалерії було створено й у Франції. Він перейняв назву *les Croates*, або *les Cravates* «Хорвати», хоча й був сформований, як зазначають джерела, з німців [Larousse 1869, t. 5, 558]. Французький військовий підрозділ наслідував також уніформу австрійських хорватських загонів — зокрема, на шії вони носили білий шарф.

Les Croates, «хорвати», кавалерійські загони й вояки, виконували ті ж функції, що й гусари [Larousse 1869, t. 5, с. 558]. Отже, назва *Les Croates* набуває у французькій мові військового термінологічного значення. Лексема стає членом лексико-семантичного ряду *hussards* 'гусари', *lanciers* 'улан', *croates* (*cravates*) 'хорвати'. Уже військовий термін поступово нівелює в своїй семантиці ознаку етнічної належності, підсилюючи, таким чином, суто військовий семантичний компонент — 'одне з найменувань військ легкої кінноти'. Переконливим тут видається приклад уживання лексеми, наведений Е. Літтре: «*Je vois fort bien que ce sont des cravates de l'armée ennemie*» ('Я добре бачу, що це хорвати ворожої армії') [Littré 1889, I, с.885]. У вказаному фрагменті, взятому поза контекстом, замість «*cravates*» 'хорвати' можна легко очікувати, на наш погляд, найменування «*hussards*» або ж «*lanciers*», «*dragons*» тощо.

2.2. Подальший розвиток апелювативних значень лексеми *cravate* пов'язаний з певними культурно-історичними фактами. За часів короля Людовіка XIV раніше створений королем Людовіком XIII загін став відомим в історії французької армії елітним кавалерійським полком (ним опікувався сам король), що дістав назву *Royal-Croate*, або *Royal-Cravate* (1666 р.). Вояки загону мали таку ж уніформу, як і хорватські кавалеристи в Австрії. Примітною деталлю одягу кіннотників була пов'язка (хустка, шарф) на шії з простої тканини, льону або бавовни, у простих вояків, з мусліну або шовку — у офіцерів. Така деталь одягу, нашійна пов'язка, хустка на той час уже мала назву *la cravate* (1636) [Larousse 1869, t. 5, с. 456, 558]. Надалі назва уже не асоціювалася з належністю кавалеристів до певного етносу, а була пов'язана з найменуванням загону легкої кінноти *Royal-Cravate*, до уніформи якого входила відповідна деталь одягу.

Така хустка обгорталася навколо шії й зав'язувалася бантом спереду так, що її кінці спадали на груди, захищала від холоду і була переважно білого кольору [Larousse 1869, t. 5, с. 558]. Манеру, моду носити пов'язку в такий спосіб перейняли представники королівського двору й аристократії — не можна було з'явитися на людях без невеличкої пов'язки на шії з мусліну,

прикрашеної мереживом, яка називалася *cravate f.* (Особливо розкішними були краватки з мережива у короля Людовіка XIV. Про популярність відповідної деталі одягу говорить той факт, що при королівському дворі було введено посаду *cravatièr* — придворної особи, що займалася нашійними пов'язками, «краватками» короля). Згодом на зміну білим пов'язкам (як у вояків, так і аристократів) прийшли різнокольорові краватки буржуазії, пізніше – людей з народу (вони не так бруднилися, як білі). «Це була справжня революція в чоловічому одязі» (Larousse 1869, t. 5, с. 456, 558). У подальшому поширенні реалії й назви значну роль відіграли події Революції 1789 р., які суттєво вплинули на демократизацію одягу не лише у Франції, а й в усіх європейських країнах. Варто зважити й на те, що французи завжди були законодавцями в галузі моди.

Отже, лексема *cravate*, за походженням відетнонімний апелює, набуває нової внутрішньої форми, виходить за межі лексико-семантичної парадигми етнічних, а далі військово-історичних найменувань, переходячи до іншої тематичної групи лексики — найменування деталей одягу, зокрема таких, що носять на шії. Кінцева семантика лексеми *cravate* стала результатом взаємодії і взаємовпливу комплексу чинників (історичних, військових, соціокультурних), з'єднала в собі компоненти різних значеннєвих складників, що й призвело, з рештою, до утворення лексичної одиниці з новим змістом.

2.3. Вторинна номінація лексеми *cravate* відбувається за відомим семантичним зразком, метонімічною моделлю «ціле (кіннотник, належний до військового загону «*des cravates*») > частина (атрибут його одягу)». Відомі й інші приклади у французькій мові різних періодів, коли деталь одягу (нашийна хустка, пов'язка) іменується за назвою чи іменем того, хто її носить. Порівняймо, зокрема, *lavallière f.* 'галстук, краватка, що зав'язується великим бантом': вбрання дістало назву за іменем герцогині de La Vallière, відомої особи при дворі короля Людовіка XIV, яка ввела в моду такі пов'язки, особливо ж популярності вони набули наприкінці XIX ст. Варто згадати й найменування шийної пов'язки *garat f.*, пишної, з напуском, пов'язаної з прізвиськом французького музиканта й співака П'єра Жана Гара (Pierre-Jean Garat), який її популяризував (<https://fr.wikipedia.org/wiki/Cravate#Origine>).

Лексема зазнала і морфологічної адаптації: первинно іменник чоловічого роду, *cravate* у значенні 'пов'язка, хустка навколо шії, краватка' змінює родову належність, набуває оформленості морфологічними ознаками жіночого роду (артиклі, іменниково-прикметникові узгодження тощо). Зазначимо, що у французькій мові присутні й інші найменування нашійних пов'язок, що також належать до жіночого роду. Отже, можливо, йдеться про синонімічний вплив, про певну семантико-морфологічну паралель з лексемами такими як, наприклад, *la bande* 'пов'язка; стрічка', *l'écharpe* 'пов'язка; шарф' тощо. Продовженням такої аналогії можуть бути уже згадані вище *lavallière*, *la garat*, а також *la régate* 'краватка з вузлом, кінці якого спадають вертикально один на одного' та ін.

2.4. Семантика лексеми *cravate* з часом втрачає будь-яке етнічне забарвлення. Так, «Словник французької мови» XIX ст. наводить слово у значенні 'шматок

легкої тканини, що чоловіки, а іноді й жінки, носять навколо шиї': *Cravate blanche. Cravate de taffetas. Les hommes portaient alors des cravates de dentelle, qu'on arrangeait avec assez de peine* (Littré 1889, I, с. 885). У сучасній французькій мові *cravate* — 'вузька смужка тканини навколо шиї, що проходить під комірцем сорочки і зав'язується спереду' (Dubois 1979, 461). Первинна семантика слова не є прозорою для носіїв мови, і його етимологічний зв'язок з етнонімом *Croate*, *Cravate* 'хорват' ними не усвідомлюється. Лексема стає широко вживаною, оскільки називає предмет чоловічого одягу, що став популярним завдяки різним обставинам, у тому числі історичним і соціальним. У сучасній французькій мові слово належить до загальноновживаної лексики, літературної й розмовної, і не має будь-якого емоційного забарвлення.

З огляду на нову внутрішню форму лексема набуває потенційно нових семантичних можливостей і розвиває систему своїх значень, уже детермінованих новою значеннєвою домінантою — 'деталь одягу, шарф, хустка, обернута навколо шиї' > 'смужка тканини або чогось іншого, що обв'язує, обперізує'. Семантичній активності лексеми сприяла, безперечно, популярність і поширеність реалії. За аналогією (розташування зверху, у вузькому місці) *cravate* набуває переносного значення 'стрічка на держак у верхній частині прапора' (Littré 1889, I, с. 885). Словники сучасної французької мови наводять також *cravate* у значенні 'смужка тканини навколо шиї, ознака високої нагороди', 'нашийна орденська стрічка' (*Cravate de l'ordre du Saint-Esprit, de (commandeur de) la Légion d'Honneur*) (Trésor de la langue française, Lexilogos; Гак, Ганшина, 1994, с. 262). З останньою змістовою ланкою пов'язані образні вирази, які належать до розмовного стилю: *décrocher la cravate* 'відхопити, роздобути орден Почесного легіону'; *recevoir la cravate* 'дістати звання командора ордена Почесного легіону' (Гак, Куніна 1963, с. 301).

Наявність, імпліцитна присутність у значеннєвому фоні семантичної ознаки 'того, що обв'язує, охоплює' визначає подальший розвиток смислової будови апелятива. Лексема набуває термінологічних значень у різних галузях. Так, зокрема, у морській термінології *cravate* — 'трос, канат навколо якоря' (Robert 1970, с. 376); 'канат, трос, що обмотує, обперізує, охоплює предмети, деталі, які треба зрушити, перемістити, наприклад, у підйомному крані, у вантажній стріліці' (Dubois 1979, с. 461). Слово зафіксовано також як термін спортивної боротьби у значенні 'захват за шию (заборонений прийом)' (Гак, Ганшина 1994, с. 262). Таким чином, відбувається розширення семантики лексеми через її термінологізацію.

Е. Літтре наводить іменник *cravate* у складі субстантивно-ад'єктивних сполучень, що є назвами птахів за ознакою кольору оперення на шиї. Так, *cravate blanche* (букв. 'біла краватка') має значення 'птах сорокопуд з білим комірцем'; *cravate jaune* означає 'жайворонка з жовтим горлом', а також 'різновид чайки з жовтою шийкою'; *cravate noire* називає 'колібри з чорною шийкою'; *cravate verte* вживається на позначення 'колібри з зеленою шийкою'; *cravate dorée* — 'народнорозмовна назва молоді колібрі яскраво-жовтого, топазового кольору' (Littré 1889, I, с. 885). У складі наведених вище

орнітонімів апелятив виступає у метонімічному значенні (частина > ціле), називаючи окрему зовнішню ознаку (оперення на шії як краватка, смужка певного кольору) для позначення птаха в цілому.

Лексему представлено в жаргонному мовленні, пор. *cravate* ‘ошийник; пастка’ (Dictionnaire vivant de la langue française), ‘пастка для дичини’, звідки походить вираз *marquis de la cravate* ‘браконьєр’ (Trésor de la langue française).

Надзвичайно цікавим видається вживання лексеми для найменування явищ природи. Так, в аргі *cravate de couleur* букв. ‘кольорова краватка’ має значення ‘веселка’ (Larousse 1869, t. 5, с. 456). Тут спостерігаємо семантичну асоціацію з кольоровою смужкою, що начебто охоплює небо.

Апелятив *cravate* у своєму основному значенні ‘краватка’ входить до (фамільярного) образного виразу *s'en jeter (un verge) derrière la cravate* (Dubois 1979, с. 461), що озаачає ‘випити, хильнути’ (згадаймо рос. *заложить за ворот, за галстук* у тому ж значенні, ймовірно кальку з французької). Слово також є частиною зворотів, що вживаються як арготизми: *bouffer sa cravate* ‘злитися’; *serrer la cravate* ‘задушити’; *s'en foutre jusque derrière la cravate* — букв. ‘наїстися аж по горло’, ‘багато їсти’; пор. укр. ‘наїстися по вуха’ тощо (Dictionnaire vivant de la langue française).

Найбільшу семантичну активність лексеми спостерігаємо у ХІХ ст. У «Словнику французької мови» Е. Літтре *cravate* f., крім основного значення ‘шмат легкої тканини, якою чоловіки, іноді й жінки, обмотують шію’ (*cravate blanche, cravate de taffetas*), представлено ще у восьми — чотири з них стосуються згаданих вище орнітонімів, терміну геральдики, морської справи, а також ветеринарного й ігрового термінів (Littré 1889, I, с. 885). Важливо зазначити, що всі вони, за винятком двох останніх, представлені в сучасних лексикографічних джерелах, зокрема в «Тезаурусі французької мови». Крім того, у названому сучасному лексикографічному джерелі наведено й інші термінологічні значення лексеми (Trésor de la langue française). Найбільшу ж частотність уживання слова відмічено у період від 1800 по 1950 роки (максимальну – у 1850 р.) (Dictionnaire vivant de la langue française).

Окремі семантичні реалізації лексеми можна назвати сучасними неологізмами, пор. *cravate* f. ‘етикетка, наклеєна на пляшку вище основної’ (Office québécois de la langue française, 1994), складні слова з компонентом *cravate*: *micro-cravate* m. ‘маленький мікрофон, прикріплений до одягу’, *porte-cravate* m. ‘вішалка для одягу з гачком для підвишування краватки’. Вираз *sans cravate* став поширеним у політичному дискурсі у значенні «неформальна зустріч» («Entre Barack Obama et Xi Jinping, un rendez-vous informel, «sans cravate»). Текст Radio France internationale (RFI) 08.06.2013), вийшовши далеко за межі французької мови.

Від іменника *cravate* у значенні ‘деталь, атрибут чоловічого одягу’ утворено дієслово *cravater*, так само багатозначне, пор. *cravater* *perex.* – ‘надягти краватку’; також ‘обв’язати чимось’. У розмовному мовленні *cravater* набуває переносних значень ‘обдурити, підманути когось, приборкувати, ввести в оману брехливими балачками, хвалькуватим базіканням’ (1935 р.):

Il s'est laissé cravater sans méfiance. Похідний від дієслова субстантив *cravateur* м. у просторіччі означає 'хвалько, брехун' (Dubois 1979, с. 461). (Семантичний перехід, пов'язаний із ознакою 'обкручування, оточення чимось, охоплення', що асоціюється з брехнею, властивий також й іншим мовам: пор. укр. *обкрутити, обвести навколо пальця*, рос. *обвести вокруг пальца* — 'обдурити, ошукати'). Дієслово *cravater* вживається як жаргонне слово й означає 'упіймати, схопити (тварину або людину)', також 'упіймати, схопити, заарештувати': *Il s'est fait cravater par la police* (Dubois 1979, с. 461). (Порівняймо, як семантичну паралель, українське жаргонно-розмовне *пов'язати* у значенні 'заарештувати').

3. Наведені мовні факти, що стосуються семантичної еволюції етнонімних словоформ *Croate, cravate* у французькій мові, свідчать про те, що етнонімне значення «належний до хорватського етносу», «хорват, хорватка» збереглося лише за словоформою *Croate*.

Лексема *cravate*, що є фонетичною адаптацією зазначеного вище етноніма, внаслідок впливу позамовних чинників (історичних, соціокультурних) поступово втратила етнічну семантичну маркованість, змінила свою внутрішню форму, набула нового предметного значення і в подальшому розвинула смислову структуру під впливом набутої нової семантичної домінанти. Морфологічна адаптація лексеми (зміна родової належності) також сприяла її значенневому «відчуженню», відділенню від етнічно й історично мотивованих апелювативів. У своєму новому значенні лексична одиниця стала одним з основних членів нової для неї лексико-семантичної групи найменувань відповідних деталей одягу, а також джерелом утворення низки семантичних й афіксальних похідних унаслідок образного переосмислення, метафоризації й метонімізації. На розширення семантики слова суттєво вплинула й частотність його вживання, зумовлена популярністю й поширеністю референта. Семантична еволюція апелюватива є виразним прикладом асиметрії мовного знака й указує на потенційні можливості утворення вторинних найменувань від етноніма, обумовлені зовнішніми чинниками й і узусом.

Література

1. Гак В. Г., Ганшина В. А. (1994). *Новый русско-французский словарь*. Москва: Русский язык, 1195 с.
2. Гак В. Г., Кунина И. А. и др. (1963). *Французско-русский фразеологический словарь* // Под ред. Я. И. Рецкера. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1111 с.
3. Карпенко Ю. О. *Етнонім*. // *Українська мова. Енциклопедія* (2007). Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 840 с.
4. Суперанская А. В. (1973). *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука, 366 с.
5. *Dictionnaire vivant de la langue française*. Retrieved from <https://dvlf.uchicago.edu/mot/cravate>.
6. Dubois J. (1979). *Larousse de la langue française. Lexis*. Paris: Librairie Larousse, 2119 p.
7. Froidevaux S. (2014) *Nommer l'autre* Retrieved from http://www.creageo.ch/wp-content/uploads/2017/01/NOMMER-LAUTRE_TABOU-1.pdf.
8. Larousse P. *Grand dictionnaire universel du XIX siècle. Français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, etc., etc.*, t. 5 (1869). Paris: Administration du grand dictionnaire universel, 742 p.
9. Littré E. *Dictionnaire de la langue française*, t. 1–4 (1889). Paris : Librairie de L. Hachette et G.

10. Robert P. (1970). *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris: Société du nouveau Littré, 1971 p.
11. *Trésor de la langue française. Lexilogos*. Retrieved from <https://www.cnrtl.fr/definition/cravate>.
12. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Cravate#Origine>.

References

1. Gak V. G., Ganshina V. A. (1994). *Novyj russko-frantsuzskij slovar*. Moskva: Russkij Jasik, 1195 s.
2. Gak V. G., Kunina I. A. i dr. (1963). *Frantsuzsko-russkij frazeologicheskij slovar*. // Pod red. J. Retskera. Moskva : Gosudarstvennoje izdatelstvo inostrannih i natsionalnih slovaroj, 1111 s.
3. Karpenko J. O. *Etnonim*. (2007). // *Ukrainska mova. Enciklopedia*. (2007). K.: Vidavnistvo «Ukrainska Enciklopedia» im. M. P. Bazhana, 840 s.
4. Superanskaja A. V. (1973). *Obschchaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka, 366 s.
5. *Dictionnaire vivant de la langue française*. Retrieved from <https://dvlf.uchicago.edu/mot/cravate>.
6. Dubois J. (1979) *Larousse de la langue française. Lexis*. Paris, Librairie Larousse, 2119 p.
7. Froidevaux S. (2014) *Nommer l'autre* Retrieved from http://www.creageo.ch/wp-content/uploads/2017/01/NOMMER-LAUTRE_-TABOU-1.pdf
8. Larousse P. *Dictionnaire universel du XIX siècle. Français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, etc., etc.*, t. 5 (1869). Paris, Administration du grand dictionnaire universel, 742 p.
9. Littré E. *Dictionnaire de la langue française*, t. 1–4 (1889). Paris : Librairie de L. Hachette et G.
10. Robert P. (1970). *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris, Société du nouveau Littré, 1971 p.
11. *Trésor de la langue française. Lexilogos*. Retrieved from <https://www.cnrtl.fr/definition/cravate>.
12. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Cravate#Origine>.